

СКЛАДНІ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ СИСТЕМИ ТА ЇХНЯ ЕВОЛЮЦІЯ

У статті проаналізовано та підтверджено автором його довгострокові прогнози еколого-економічних і соціально-політичних криз, виконані на основі системної теорії соціально-економічних циклів, що є актуальним в умовах перманентної глобальної соціально-економічної кризи. Дано комплексну оцінку прогнозів еколого-економічних та соціально-політичних циклів і криз у СРСР, РФ та Україні.

Ключові слова: синергетика, еволюція, соціально-економічні цикли, еколого-економічні та соціально-політичні кризи.

Вступ та постановка проблеми

Один із засновників нової міждисциплінарної науки кінця ХХ – початку ХХІ ст. – синергетики – видатний німецький вчений Герман Гакен визначив синергетику як загальну теорію колективних просторових, часових або функціональних структур. Він звернув увагу на те, що саме поняття складних систем потребує свого наукового обґрунтування [1, с. 18]. Саме до останніх належить соціально-економічна система, макроскопічним підходом вивчення якої й займається теж досить молода галузь економічної науки ХХ–ХХІ ст. – макроекономіка.

Предтечею синергетики була загальна теорія систем (ЗТС), з якою в неї існує тісний взаємозв'язок. Офіційно засновником ЗТС вважають видатного австрійського біолога середини ХХ ст. Людвіга фон Бергаланфі [2], результати дослідження якого в подальшому дістали широке застосування як у природничих, так і в суспільних науках. Але задовго до нього, ще в період Першої світової та громадянської війн, російський вчений та політик Олександр Богданов (Малиновський) здійснив системне дослідження загальної організаційної науки, що було названо ним «Тектологією», тобто дефініцією, якою видатний німецький біолог Ернст Геккель визначав закони організації живих істот. До речі, у 3-му томі цієї роботи, що вийшов друком уже 1922 р., О. Богданов (випускник медичного факультету Харківського університету) ввів загальнонаукове системне поняття криз, охарактеризувавши основні їх типи: «Перший тип ми визначили як “кризи С”, тобто кон’югаційні, що об’єднують; другі як “кризи D”, тобто диз’юнктивні, що роз’єднують. По суті, усяка кон’югація починається з кризи С, розриву кордонів; і всякий розпад комплексу виходить з кризи D. Розрізняти

ці два типи абстрактно, у мисленні, дуже легко, але коли ми починаємо вивчати явище конкретно, як вони виступають у досліді, з’ясовується, що справа значно складніша саме тому, що простих криз не буває; кожна криза в дійсності являє собою ланцюг елементарних криз того чи іншого типу» [3, кн. 2, с. 214–215].

Саме використання синергетичних методів дослідження складних (зокрема соціально-економічних) систем дозволило дати наукову інтерпретацію і «кризи нашого часу», за визначенням видатного російсько-американського соціолога Пителима Сорокіна, який півстоліття тому в «Головних тенденціях нашого часу» [4] точно спрогнозував сучасні тренди конвергенції різних економічних систем та їх глобалізації з переміщенням їхнього центру в Азійсько-Тихоокеанський регіон (АТР) та з періодичним повторенням коливань змін соціально-політичних систем у різних країнах від демократії до тоталітаризму, що нині ми вже спостерігаємо в сусідній Росії, що зачепило сьогодні й Україну.

Невирішені частини проблеми

Одним з найважливіших видів ендогенної циклічності є ротаційна циклічність, яка породжується осьовими та орбітальними обертаннями різних об’єктів, у яких головними для земних еколого-економічних систем є Сонце, Земля і Місяць, рух яких є першопричиною добової і сезонної циклодинаміки не тільки біологічного, а й усього господарчого і соціального життя на Землі та функціонування більшості її еколого-економічних систем. Періоди ротаційної циклічності визначаються часом повного обертання об’єктів (у нашому випадку – астрономічних об’єктів) навколо своєї осі або часом їх повного обертання по своїй орбіті. До речі, саме

впливом Місяця та Сонця на Землю починаючи з 2011 р. вчені пояснювали сучасні соціально-політичні катастрофи в арабських країнах та еколого-економічні катастрофи в Японії, а також і події українського Майдану та «шизоїдну» реакцію на них президентів України й Росії – Януковича та Путіна – у вигляді розв’язаної ними «гібридної» війни.

Дослідження впливу космічних циклів, передовсім циклів сонячної активності, на суспільні процеси, що відбуваються на нашій планеті, має вже вікову історію. Саме сто років минуло від перших таких оцінок видатного російського вченого Олександра Чижевського [5], який помітив, що з появою плям на Сонці активізувалися армії учасників Першої світової війни, а у 1917 р. з інтервалом у півроку в Росії відбулося дві революції, події яких синхронізували з піками максимумів сонячної активності. Але в цих дослідженнях не вирішено цілу низку складних проблем. І сьогодні вчені попереджають про ризики катастрофічних подій на Землі, але політики, за рідкісним винятком, поки що не дуже прислухаються до думок фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Соратник Г. Гакена та його колега по Штутгартському університету Вольфганг Вайдліх, застосувавши методи синергетики в соціальних науках, у «Соціодинаміці» писав: «Здається очевидним, що реальність, включаючи одушевлений і неодушевлений світи (живу і неживу природу), розділена на шари (стратифікована) з різним ступенем організованості. Вищі, більш макроскопічні шари є складеними, і тому “покояться над” нижчими, мікроскопічними шарами... Система – “це більше ніж проста сума її складових”» [6, с. 30–31].

У ЗТС ефект, коли сума впливів складових системи не дорівнює ефекту їх спільного впливу, було названо емерджентністю складних систем. Якщо розглядати розвиток різних соціально-економічних циклів у часі, то там теж спостерігається цікавий ефект їх синхронізації, яким видатний австро-американський економіст Йозеф Шумпетер [7] у 1939 р. пояснив причину виникнення Великої депресії 1929–1939 рр. через синхронізацію кризових фаз трьох відомих на той час економічних циклів Жюгляра, Кітчина та Кондратьєва.

Саме оцінка ефектів синхронізації різних фаз (передовсім кризових) різноманітних циклів еколого-економічного та соціально-політичного розвитку і стала **метою цього дослідження**.

Виклад основного матеріалу

Розглядаючи ефекти синхронізації у складних системах живої природи, В. Вайдліх визначив, що «в біології чи соціальній науці системна архітектура набагато складніша... Паралельно з “вертикальною” ієрархічною системою “індивід-група-суспільство” існують також і “горизонтальні” відносини та зв’язки між групами, наприклад, між фірмами і політичними партіями. Оскільки стратифікація реальності у послідовність систем є домінуючим фактом, то, звісно, структуризація наук, що вивчають певну сукупність систем, більш або менш співвідноситься з організаційним шаром живої або неживої природи» [6, с. 32].

Важливим і поширеним у природі механізмом циклодинаміки є кругообігова циклічність, яка проявляється в наявності у великих і складних еколого-економічних системах замкнених циклів руху матерії, енергії, інформації або будь-яких інших субстанцій. Прикладами такої кругообігової циклічності є загальновідомий кругообіг води в природі; кругообіги низки необхідних для життя біосфери елементів, таких як кисень, вуглець, азот і фосфор; кругообіг радіонуклідів і різних мікроелементів у замкнених біоценозах; кругообіг сировини (металів), які багаторазово використовуються для виробництва продукції, що може бути легко утилізована після її використання, тощо. Кругообігова циклічність спостерігається й у кругообіговій соціально-політичній динаміці, яку помітили ще у II ст. до н. е. практично одночасно два історики Стародавніх Риму та Китаю – Полібій [8] і Сима Цянь [9]. Більш складним явищем, також поширеним у природних, еколого-економічних, виробничо-технологічних і соціально-політичних системах, є наявність у цих системах замкнених контурів від’ємного зворотного зв’язку з певним запізненням (лагом). Саме цей механізм дії зворотного зв’язку може бути причиною виникнення циклічних коливань багатьох характеристик господарчо-економічної діяльності, прикладами яких є коливання цін, цикли пропозиції та попиту на товари і послуги, хвилі інвестиційної активності, витки інфляції. Наявність від’ємних зворотних зв’язків у біосфері породжує циклічні коливання чисельності живих організмів у таких типах систем, що мають цей зв’язок і взаємодіють між собою через види організмів як система конкуруючих за продукти харчування видів, система типу паразит – хазяїн чи хижак – жертва, що на багатьох прикладах детально описав ще відомий англійський вчений Чарльз Дарвін [10].

По суті, ще більш визначальною ступенева залежність є для розвитку в часі та просторі різних процесів у живій природі та «вінці її творіння» – людському суспільстві, якщо воно справді заслуговує на таку оцінку. Зокрема, славнозвісний ряд чисел Фібоначчі, який сходиться якраз до золотої пропорції, було відкрито на початку XIII ст. італійським математиком Леонардо з Пізи (Fibonacci – скорочено *filii Bonacci*, тобто син Боначчі) із геометричної прогресії розмноження кроликів. Відповідно до неї збільшується й рід людський, але зі значно меншою швидкістю, яка за рахунок сукупності негативних чинників (соціально-політичних та природно-техногенних катаклізмів) тимчасово може приймати й від’ємне значення популяції, циклічно відновлюючись потім до чергової максимальної величини. У кінці XVIII ст. зростання населення планети в геометричній прогресії досліджувалося англійським економістом Томасом Робертом Малтусом у праці «Дослідження закону народонаселення» [11]. Саме вона підштовхнула іншого англійського вченого Чарльза Дарвіна до відкриття законів еволюції біосфери через боротьбу різних її видів за виживання.

Аналогічні біосферним типи циклів, зумовлені наявністю в системі контурів від’ємного зворотного зв’язку, можуть виникати і в людських спільнотах на всіх рівнях їхньої соціальної організації. Слід зазначити, що за наявності в системі контурів не від’ємного, а додатного зв’язку, вихідні показники, які характеризують стан такої системи, починають невинно зростати через мультиплікатор у ступеневій залежності, що згодом може призвести до виникнення в системі кризових ситуацій і навіть катастроф. Яскравими прикладами таких ситуацій є витки гіперінфляції і спалахи безробіття, які, досягнувши критичних рівнів, можуть спричинити соціальний вибух, створення в державі вкрай нестабільної ситуації і навіть руйнування винної в цьому політичної системи, що й відбулося в Україні, а спрогнозувати ці катастрофічні події стає все важче в умовах невинного зростання хаосу й ентропії та посилення турбулентних процесів в еколого-економічній та соціально-політичній системах.

Основні результати дослідження

Багато закономірностей соціально-економічної динаміки (соціокодинаміки) теж відповідають геометричній прогресії. Так, одна з основних її залежностей – виробнича функція (ВФ) Кобба – Дугласа – Тінбергена зв’язує в часову

ступеневу функцію ресурси і результати доцільної економічної діяльності людей, що відповідає вимогам науково-технічного прогресу (НТП). Характерно, що ця залежність простежується й у просторово-територіальному розподілі тих же показників. Причому в пропорціях впливу двох основних факторів: капіталу й праці – на результат виробництва (ВВП) спостерігається саме золота пропорція. Це було виявлено нами при побудові ВФ на основі статистики регіонів України, зв’язки між динамікою економічних показників яких найбільш адекватно відображувались саме в ступеневій модифікації ВФ. У геометричній прогресії зростають і негативні процеси соціокодинаміки, як-от інфляція і безробіття, які останнім часом переслідують українську економіку. Таким чином, логарифми багатьох економічних показників або їхні динамічні параметри (індекси приросту) перебувають між собою в лінійній залежності, що відповідає ступеневій залежності щодо величин самих цих показників (факторів).

В останню чверть XX ст. прогнозно-модельні розробки Римського клубу, і передовсім моделювання «ядерної зими» видатним російським ученим – математиком і філософом Микитою Мойсеєвим [12], у т. ч. можливих її згубних наслідків, убивчих для людства, було одним з найважливіших чинників її попередження та часткової призупинки гонки ядерних озброєнь, у результаті чого від атомної зброї поки що звільнилась тільки одна держава світу – Україна.

Висновки та пропозиції щодо подальших досліджень

Збувається пророцтво В. І. Вернадського: «Наука XX сторіччя перебуває в такій стадії, коли настав момент вивчення часу, також як вивчається матерія й енергія, що заповнюють простір» [13, с. 31]. Навіть найбільш «просунута» на межі XX–XXI ст. міждисциплінарна наука – синергетика приділила підвищену увагу проблемі незворотності часу. Свій ранній інтерес до неврівноважених систем, що постійно вагаються між численними станами і ніколи не повертаються до початкових умов, батько сучасної синергетичної парадигми в науці Ілля Пригожин зберіг до кінця життя. Він є рідкісним прикладом ученого, який намагався побудувати міст над прірвою між точними (природничими) і гуманітарними (суспільними) науками, щоб створити «нову фізику», яка змогла б, за його словами, «розв’язати конфлікт, пов’язаний з поняттям часу, зняти протиріччя

між інноваційним часом розкріпачення людини і періодично повторюваним часом стабільного матеріального світу, в якому будь-яка зміна, будь-яке нововведення з необхідністю виявляються не більше ніж видимістю» [14]. Фокус наукової творчості Пригожина – конструктивна роль порушення симетрії між минулим і майбутнім, так звана стріла часу. Пригожинське відкриття особливо знаменне для українців, оскільки теорему Іллі Пригожина, сформульовану ним для неврівноважених процесів як четверте начало термодинаміки, що протидіє другому її началу, російський вчений Побіск Кузнецов назвав «законом Подолинського» [15], тобто законом, сформульованим видатним українським ученим Сергієм Подолинським ще в 1880 р. Цей закон забезпечує стаціонарний стан (зокрема для живих організмів), який відповідає мінімуму виробництва ентропії. Саме Подолинський зробив еколого-економічне відкриття світового рівня, яке підштовхнуло іншого видатного українського вченого Володимира Вернадського у 20-ті роки до створення теорії біосфери та ноосфери. Уже наприкінці свого життя в середині 40-х років, не доживши півроку до кінця Другої світової війни, він писав, що «світовий характер соціально-політичних процесів у ході історії виразно впливає з глибшого субстрату людської історії, з геологічного субстрату, який лежить в історії людства, з нового стану галузі життя нашої планети, її біосфери, переходу її в ноосферу, в якій людство стає вперше могутньою загальнопланетарною геологічною силою і де може геологічно проявлятися його думка, його свідомість» [16, с. 10].

Ця думка вченого вкрай актуальна сьогодні на тлі страшних еколого-економічних і соціально-політичних катастроф кінця ХХ – початку ХХІ ст., вчасне попередження яких ученими, виходячи з теорії циклів, навряд чи змогло б їм повністю запобігти, але мінімізувати втрати людства від них було б цілком можливим з об'єднанням зусиль найбільш розумних і авторитетних мислителів та політиків планети Земля. Тим більше, що в травні 1994 р. в Йогогамі пройшла Всесвітня конференція з природних катастроф. Вона прийняла декларацію, де закликала всіх до того, що боротьба за зменшення втрат від природних катастроф має стати важливим елементом державної стратегії всіх країн у досягненні сталого розвитку. У цій декларації вперше прозвучав заклик до стратегії, заснованої на науковому прогнозуванні та попередженні катастроф. «Краще попередити стихійне лихо, ніж ліквідувати його наслідки», – так записано

в підсумковому документі конференції [17]. При цьому світовий досвід показує, що витрати на прогнозування та забезпечення готовності соціуму до катастрофічних подій надзвичайного характеру на порядок менші в порівнянні з можливими втратами, а частота і масштаби катастроф в останні 30 років після Чорнобильської катастрофи подвоюються кожні 15 років.

Ще напередодні Першої світової війни О. Богданов, засновник системного аналізу, у 1-му томі «Тектології» писав: «І техніка, і наука мають низку найвидатніших відкриттів, чи не найбільшу кількість їх, завдяки перенесенню методів за межі тих галузей, де вони спочатку були вироблені... Перенесення методів цілком об'єктивно і невідворотно доводить можливість їхнього розвитку до єдності, до монізму організаційного досвіду. Але цей досвід не вкладається у свідомості фахівця, як і взагалі в суспільній свідомості нашої доби... Через це, наприклад, найширша і найглибша з об'єднувальних науку ідей ХІХ століття – закон збереження енергії – так довго мусила пробиватися, поки її визнали» [3, кн. 1, с. 97–98]. Саме перенесення механізму «довгих хвиль» Миколи Кондратьєва в соціально-політичні цикли Питирима Сорокіна, котрий, посилаючись на Конфуція, вказав на їхню довжину в 3, 9, 18, 27 і 30 років, дало нам змогу майже чверть століття тому зробити прогнози розвитку пострадянського простору.

Коментуючи їх, директор Інституту теоретичної фізики Штутгартського університету професор Вольфганг Вайдліх, який уперше приїхав до Києва у 1992 р., тобто в перший рік існування незалежної України, на науковий форум з економічної та політичної соціології, у своєму виступі на міжнародній науковій конференції «Катастрофічні суспільні явища та поведінка соціальних систем, що самоорганізуються» нас попередив: «Суспільство, психології членів якого притаманні риси тоталітаризму та конформізму, може розвиватися за схемою, яка дуже лякає, циклічно повторюючи то тривалий період жорсткої тоталітарності, то більш короткий – відлиги, що завершується анархією, після якого знову тверда рука. Жакхлива перспектива!» [18]. Його думки перетиналися з відкритими нами на той час 30-річними циклами: 9-річного розслаблення – 18-річного стиснення з 3-річним «патовим» перехідним періодом боротьби за владу, про які ми вперше доповідали навесні того ж року в Москві на I Міжнародній Кондратьєвській конференції, присвяченій століттю від дня народження Миколи Кондратьєва [19]. Як і в маятниковому циклі коливань соціально-політичних

систем від демократії до тоталітаризму Питири-ма Сорокіна [20], в них проглядається певний синергетичний механізм, на що і вказав у 1992 р. Вольфганг Вайдліх, зробивши і невтішний для нас прогноз, який підтверджується реаліями пострадянського простору.

Згідно з нашим прогнозом майже 25-річної давнини, черговий 30-річний цикл розпочався з горбачовського 9-річного «розслаблення» 1985 р., що закінчилось у 1994 р. (хоча сам Горбачов уже три роки не був при владі), коли прийшли до влади в Україні Леонід Кучма, а в Білорусі Олександр Лукашенко, а «демократичні» Нурсултан Назарбаєв у Казахстані та Борис Єльцин у Росії розігнали свої парламенти. Причому останній не зупинився на розстрілі парламенту з танків восени 1993 р. Уже наприкінці 1994 р. він розпочав 1-шу Чеченську війну, а Володимир Путін через п'ять років – уже 2-гу, але цього було йому замало у 18-річному «стисненні», що припало на більшу частину його правління, і вже у 3-річний «патовий» період боротьби за владу (2013–2015 рр.) ним було розпочато війну проти України, як і 5–6 років тому – проти Грузії.

Ще майже 20 років тому в інтерв'ю завідувачі відділу науки газети «Киевские ведомости» Наталії Куроленко «Найближчі 15 років нас буде трясти, заливати та... давити депресіями» [21],

виходячи з теорії еколого-економічних та соціально-політичних циклів, нами було зроблено прогноз про посилення частоти природних катастроф наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. та настання глобальної соціально-економічної кризи в перше десятиліття нового тисячоліття, що, на жаль, і відбулось уже не тільки в економічній, але й політичній реальності. Причому у формі депресії світової економіки глобальна криза 2008–2015 рр. може затягнутися ще на кілька років через накладення на неї кризової фази великого циклу кон'юнктури Кондратьєва (К-хвилі), яка проявила себе вже на початку тисячоліття – у формі стагнації світової економіки 2000–2001 рр. Але, замість структурної перебудови світового господарства на нову інноваційну К-хвилю, провідні країни світу на чолі із США зосередили свою увагу на нових формах регіональних напівглобальних війн країн НАТО з ісламською цивілізацією в Афганістані та Іраку, а РФ – на війнах з Грузією та Україною. Завдяки ВПК цих держав поживалася й світова економіка. Тож ці війни відсунули глобальну соціально-економічну кризу на один цикл Жюгляра, але перебудова технологічного укладу (ТУ) на новій інноваційній К-хвилі так і не відбулась. Тому світова економіка все ж має пройти фазу інноваційного оновлення та осідлати нову К-хвилю.

Список літератури

1. Хакен Г. Информация и самоорганизация. Макроскопический подход к сложным системам / Г. Хакен. – М.: КомКнига, 2005. – 248 с.
2. Бергаланфи Л. фон. Общая теория систем – критический обзор / Л. фон Бергаланфи // Исследования по общей теории систем / под ред. В. Н. Садовского, Э. Г. Юдина. – М.: Мир, 1969. – С. 23–82.
3. Богданов А. А. Тектология. Всеобщая организационная наука : в 2 кн. / А. А. Богданов. – М.: Экономика, 1989. – Кн. 1. – 304 с.; Кн. 2. – 351 с.
4. Сорокин П. А. Главные тенденции нашего времени / П. А. Сорокин. – М.: Наука, 1997. – 351 с.
5. Чижевский А. Л. Физические факторы исторического прогресса / А. Л. Чижевский. – Калуга: 1-я Гостиполитография, 1924. – 70 с.
6. Вайдлих В. Социодинамика: системный подход к математическому регулированию в социальных науках / В. Вайдлих; под ред. Ю. С. Попкова, А. Е. Семечкина; пер. с англ. – М.: Эдиториал УРСС, 2005. – 480 с.
7. Schumpeter J. A. Business Cycles. A Theoretical, Historical and Statistical Analysis of the Capitalist Process / Joseph A. Schumpeter. – New York–Toronto–London: McGraw-Hill Book Company, 1939. – 461 p.
8. Полибий. Всеобщая история : в 40 кн., 3 т. / Полибий. – СПб.: Ювента – Наука, 1994–1995.
9. Сыма Цянь. Исторические записки (Ши Цзи) : в 9 т. / Сыма Цянь. – М.: Восточная литература РАН, 1972–2011.
10. Дарвин Ч. Происхождение видов путем естественного отбора, или Сохранение благоприятных рас в борьбе за жизнь [Электронный ресурс] / Ч. Дарвин. – Режим доступу: <http://charles-darwin.narod.ru/origin-content.html>. – Назва з екрана.
11. Малтус Т. Р. Дослідження закону народонаселення / Т. Р. Малтус. – К.: Основи, 1998. – 535 с.
12. Моисеев Н. Н. Судьба цивилизации. Путь Разума / Н. Н. Моисеев. – М.: Языки русской культуры, 2000. – 224 с.
13. Вернадский В. И. Проблемы биогеохимии. О коренном материально-энергетическом отличии живых и косных естественных тел биосферы / В. И. Вернадский. – М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1939. – 34 с.
14. Пригожин И. Время, хаос, квант: к решению парадокса времени = Time, Chaos, Quantum / Илья Пригожин, Изабелла Стенгерс. – Изд. 3-е, перераб. и доп. – М.: URSS, 2000. – 239 с.: ил. – (Синергетика: от прошлого к будущему).
15. Подолинский С. А. Праця людини та її відношення до розподілу енергії / С. А. Подолинський // Вибрані твори / С. А. Подолинський. – К.: КНЕУ, 2000. – С. 203–282.
16. Подолинский С. А. Труд человека и его отношение к распределению энергии / С. А. Подолинский. – М.: Ноосфера, 1991. – 82 с. – (Мыслители отечества).
17. Yokohama Strategy and Plan of Action for a Safer World. Guidelines for Natural Disaster Prevention. Preparedness and Mitigation. World Conference on Natural Disaster Reduction. Yokohama, Japan. 23–27 May. 1994. Unated Nations. – New York and Geneva, 1995.
18. Куроленко Н. Есть мнение, что тоталитаризм у нас в крови / Н. Куроленко // Киевские ведомости. – 1992. – 6 октября.
19. Кузьменко В. П. О синхронизации «длинных волн» Н. Д. Кондратьева с историометрическими циклами

- А. Л. Чижевского и В. Хлебникова / В. П. Кузьменко // Тезисы докладов на Межд. науч. конф., посвя. 100-летию со дня рождения Н. Д. Кондратьева. – Секция 1 «Идеи Н. Д. Кондратьева и современные экономические и социологические теории». – М. : Ассоциация «Прогнозы и циклы», 1992. – С. 67–68.
20. Сорокин П. А. Обзор циклических концепций социально-исторического процесса / П. А. Сорокин // Социс. – 1998. – № 12. – С. 3–14.
21. Куроленко Н. Ближайшие 15 лет нас будет трясти, заливать и давить... депрессиями / Н. Куроленко // Киевские ведомости. – 1996. – 19 февраля.

V. Kuzmenko

COMPLICATED ECOLOGY-ECONOMIC AND SOCIAL-POLITICAL SYSTEMS AND OF THE EVOLUTION

In the article to analysis and confirmis the author of his the long-term prognosis of ecology-economic and social-political crises, fulfilled on the fundamentals of the system theory of social-economic cycles, that is to the burning in conditions of the permanent global social-economic crisis. Complex evaluate of prognosis of ecology-economic and social-political cycle and crises in USSR, RF and Ukraine fulfilled.

Keywords: synergetics, evolution, social-economic cycles, ecology-economic and social-political crises.

Матеріал надійшов 30.04.2015

УДК 330.101.54;338.242.2

Кузьменко Л. Г.

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО РЕГУЛЮВАННЯ ЦІН НА ЛІКАРСЬКІ ЗАСОБИ В РІЗНИХ КРАЇНАХ СВІТУ

У статті розкрито проблемні та нерегульовані питання щодо функціонування ринків лікарських засобів у різних країнах світу. Доведено необхідність запровадження більш прозорого та ефективного механізму здійснення такого регулювання.

Ключові слова: фармацевтичний ринок, лікарські засоби, регулювання, ціни, конкуренція, оригінальні препарати, генерики.

Вступ та постановка проблеми

Фармацевтична галузь через соціальну значущість її продукції, високу міру державного регулювання цього ринку, наукоємність виробництва та інвестиційну привабливість бізнесу посідає особливе місце в економічних системах країн. Фармацевтична галузь робить ключовий внесок у прогрес медицини, пов'язаний з перетворенням фундаментальних досліджень

на інноваційні лікарські засоби (далі – ЛЗ), що підвищують тривалість і якість життя населення.

Система регулювання цін у сфері лікарських засобів дотепер є не досить прозорою та ефективною, відрізняється надмірним державним втручанням, відсутністю дієвого державного контролю, не гарантує отримання якісних медичних послуг і не створює можливості для розвитку конкуренції.